
NÉVTANI KUTATÁSOK A POZNAŃI ADAM MICKIEWICZ EGYETEMEN¹

1. A nagy múltú poznańi Adam Mickiewicz Egyetem Lengyel Filológiai Intézetében 2005-ben alakult névtani kutatócsoport. A névtani kutatások kezdete viszont a 19. századig vezethető vissza. Ennek történetét, eredményeit KAROL ZIERHOFFER dolgozta fel és mutatta be az *Onomastica* című folyóiratban (ZIERHOFFER 1984). Ugyancsak az ő összefoglalása alapján váltak ismertté az újabb névvizsgálati eredmények, amelyekről a 2009-ben rendezett „Város a névtan és a történelem tükrében” elnevezésű nemzetközi konferencián számolt be.

A jelenlegi névtanos csoport irányítója IRENA SARNOWSKA-GIEFING. Az ő kutatási területét a történeti személynévvizsgálat, valamint az irodalmi névadás jelenti. Munkatársai között nagy tapasztalattal bíró kutatók, valamint fiatal kollégák és leendő névtanosok, doktoranduszok egyaránt vannak. Az elmúlt évtizedekben publikált munkák alapján tevékenységük három fő területen rajzolódott ki: a történeti helynév- és személynévkutatás, valamint az irodalmi névadás terén. Rövid összefoglalónk ezekre a területekre koncentrálni mutatja be a poznańi névtanosok legfőbb eredményeit; tevékenységükről honlapjuk alapján (www.onomastyka.amu.edu.pl) azonban teljesebb képet is alkothatunk.

2. **A helynévkutatás.** – A helynevekkel foglalkozó munkák között található monográfiák és lengyel, illetve idegen helynevekről szóló tanulmányok (KORNASZEWSKI 1983; ZIERHOFFER 1987; RUTKIEWICZ 2002), melyekben új típusú rendszerezés jelenik meg. Az utóbbi évtizedben a poznańi kutatók a lengyel névkincsben előforduló, Európa más tájairól származó földrajzi nevekre vonatkozó kutatásokat végeztek. Részletesen feldolgozták a korai időszaktól kezdve egészen a mai időkig a Nyugat-Európából beáramlott földrajzi neveket, valamint Európa egész területéről a 18. század végéig a lengyel helynévanyagba bekerült földrajzi neveket. Napjainkban folytatják ennek a névanyagnak a 19. és 20. századi történeti feldolgozását. A poznańi névkutatók új érdeklődési területe a városi névadás, névhasználat. A városi elnevezésekkel ZAGÓRSKI foglalkozik számos cikkben, tanulmányban (pl. 2002, 2005). Az ezen a területen folytatott kutatások megkoronázása a 2008-ban elkészült Poznań helyneveit tárgyaló átfogó monográfia, amely a „Poznań földrajzi nevei” címet viseli.

A poznańi névtanosok az említetteken túl részt vettek a lengyel helynévlexikon előkészítő munkálataiban és kidolgozásában, melynek címe „Lengyel helynevek. Történelem – Származás – Változások” (RYMUT 1996–2007). A Wielkapolska (lengyelországi vajdaság, fővárosa Poznań) helyneveire vonatkozó címszavakat a poznańi kutatócsoport készítette el. Ez a helynévlexikon a lengyel és a szláv névtan alapvető jelentőségű műve.

¹ A szerző lengyel nyelvi beszámolóját fordította Koutny Ilona, átdolgozta Varga Józsefné Horváth Mária.

3. Személynévkutatások. – A wielkapolskai személyneveket érintő, a 80-as években tervezetten megindult kutatások T. SKULINA nevéhez kapcsolódnak. Ő főként a keresztnevek vizsgálatával foglalkozott (SKULINA 1987). Életművét, kutatási eredményeit részletesen áttekinti egy PIHAN-KIJASOWA és SARNOWSKA-GIEFING szerkesztésében 2008-ban készült kötet.

Az 1990-es években új lendülettel megindult személynévtani kutatás három irányban bontakozott ki. Egyrészt a megfelelő terminológia kialakítását, a személynévkutatás elméleti háttérének megalapozását tűzték ki célul, másrészt a lengyel női névadás, névhasználat vizsgálata, illetve a lengyel családnevek megszilárdulásának folyamata foglalkoztatta a névtanókat. A közelmúltban publikált művekben a névtani elemzés mellett a szociolingvisztikai és a kultúrtörténeti megközelítés jellemző. A középkori és 16–18. századi női keresztnevek gyakoriságát és a névdivatot vizsgálták Wielkapolska névanyaga alapján. Az eredmények szerint az ősi szláv nevek visszaszorulása lengyel földön a 13. században kezdődött, párhuzamosan a keresztény nevek választásával.

A történeti családnevek szociolingvisztikai megközelítés feldolgozásakor a nyelvi norma, illetve a nevek jogi helyzete és ezek következménye jelenti a kutatás tárgyát. Napjainkban Poznań történeti személyneveit dolgozzák fel. IRENA SARNOWSKA-GIEFING tudományos vezetésével három, az oktatási minisztérium által támogatott kutatási projekt valósult, illetve valósul meg. Mindegyik kutatás a történeti személynévvizsgálat körébe sorolható: az 1500-as évek kezdetétől az 1700-as évek végéig tartó időszak névadási, névhasználati folyamatát tárják fel. Fő célkitűzés a 16–18. századi városi lakosság családneveinek vizsgálata. Ez a középlengyel időszak, amely a családnevek véglegesülésének a kora. E kutatás eredményeként 2008-ban és 2009-ben névtani, szociolingvisztikai összefoglaló készült „Poznań város lakosságának személynevei a 16–18. században a Szent Magdolna templom anyakönyveinek fényében”, valamint „Poznań város lakosságának személynevei a 16–18. században a Szent Adalbert templom anyakönyvi bejegyzései alapján” címen. Ez utóbbi feldolgozása várhatóan 2010-ben fejeződik be.

A középlengyel időszak végét az 1793-as év jelenti. Ezt nyelven kívüli tényezők határozták meg: 1793 Lengyelország felosztásának dátuma, ekkor csatolták Poznań Dél-Poroszország területéhez. A porosz jog bevezetésének következményeként radikális változások zajlottak le a város közigazgatási szervezetében és – ami különösen lényeges a névtani feldolgozásokban – jelentős népességmozgások indultak meg, illetve a lengyel nyelv helyzete is átértékelődött. Ezért indokolt ennek az időszaknak a kutatásában a névtan mellett a szociolingvisztika és a nyelvvelődéstörténet kutatási szempontjait is alkalmazni.

A felvállalt feladatok nyomán a következő célokat jelölték ki: 1. A városi lakosság személynévhasználatának alakulása és a városfejlődés közötti kapcsolat kimutatása (a lezajló migrációs folyamatok figyelembevételével). 2. Az ősi, majd később a családnévi szerepben fellépő személynevek alapvető szerkezetének nyelvészeti, névtani leírása. 3. A személynevek bokorszerű fejlődésének kimutatása. 4. Az ősi nevek különböző típusainak családnévvé válása, a folyamat jellemzői és a fejlődés fokozatai. 5. A poznaí családnevek kialakulásának és véglegesülésének folyamata a 16–18. században Lengyelország egész területén zajló tendenciák a tükrében.

A jelenleg folyó munkák lezárásaként készül el a város 1501–1792 közötti lakóinak személynévszótára, „Poznań város családnevei a 16–18. században más wielkapolskai városok személyneveinek a háttérében” címen. A monografikus feldolgozás csak a munkáigényes szótári munka végleges lezárása után lehetséges. Ez magában foglalja az

összegyűjtött anyag mennyiségi és minőségi elemzését, továbbá a névtan szociolingvisztikai és művelődéstörténeti interpretációját.

Ebben az évben elkezdődött egy új kutatás: Poznań város lakossága történeti keresztnéveinek feldolgozása, illetve az európai kultúra keresztnévanyagának és a lengyel történeti névkincsnek az összevetése. A város finanszírozta projektet IRENA SARNOWSKA-GIEFING dolgozta ki. Az adatok jelenlegi felmérése alapján az várható, hogy bebizonyosodik a szláv nevek visszaszorulása. Az eddig összegyűjtött anyagok alapján az állapítható meg, hogy Poznań névanyagában a kereszténység megjelenésétől kezdve nem az ősi szláv, hanem az európai keresztény nevek dominálnak. E névkincs terjedését a szentek kultusza erősítette. Ugyancsak fontos cél a német befolyás nagyságának, erejének objektív értékelése. Az anyag lehetővé teszi a névválasztásban jelentkező tendenciák, folyamatok, szokások kimutatását, többek között azt, hogy a város lakossága milyen mértékben németesedett el.

Az utóbbi időben elkezdődött egy előkészítő kutatás a kölni lengyel eredetű családnevek témájában is. A kutatást szeretnék szélesebb körben megvalósítani a „Die Familienamen Slavischer Herkunft in Schleswig-Holstein” című projekt keretében.

4. Az irodalmi névadás. – A poznańi névtanos csoport harmadik jelentős kutatási témájában eddig három monográfia jelent meg. SARNOWSKA-GIEFING (1984, 2003) a realista és naturalista stílusban alkotott lengyel elbeszélések és regények névadását, valamint a műfajok és a névadás összefüggéseit, GRAF (2006) pedig a szocialista realizmus időszakának irodalmi névanyagát dolgozta fel részletesen. Emellett számos cikk foglalkozik a tárgykörrel lengyel és külföldi tudományos folyóiratokban, keresi az irodalmi névadás vizsgálatának szerepét, feladatait, kapcsolatát a nyelvtudománnyal, irodalommal (SARNOWSKA-GIEFING 2005). Elkészült a lengyel irodalmi névkutatás bibliográfiájának az első kötete (SARNOWSKA-GIEFING–KORZENIOWSKA-GOSIENIECKA 2001), és a második kötet már nyomdakész. A műfajelmélet területén végzett kutatások a műfaj, a névválasztás és a hozzá kapcsolódó nyelvi eszközök viszonyára világít rá.

Az irodalmi névadás számára érdekes kutatási perspektívát kínál a szövegnyelvészet. Az elemzési lehetőséget olyan (leíró és értelmező) szövegkategoriók jelentik, mint a kohézió, koherencia, intencionalitás és intertextualitás, hiszen a tulajdonneveket az intertextualitás minimális jeleként lehet felfogni. Olyan területekkel foglalkoznak, mint a nevekben rejlő sztereotípiák, a célzások és az álcázás, illetve olyan, eddig nem kutatott jelenségekkel, mint az elhallgatás vagy a névtelenség. Ilyen irányú előzetes kutatások szakdolgozatok és doktori disszertációk keretében folynak. Egy jelenleg készülő doktori dolgozat Sienkiewicz „Quo vadis” című művének koreai fordításában arra keresi a választ, hogy az eredeti műben szereplő személynevek „elvesztek” vagy „megmenekültek-e” a fordításban. A stilisztikai-szövegelméleti megközelítés alapján az irodalmi onomasztikában az elszigetelt stilisztikai jelenségekről teljesebb képet kívánnak alkotni.

5. Egyéb kutatási, tevékenységi területek. – Az eddig bemutatott kutatási csomópontokon kívül megemlítenénk még a poznańi névkutatók márka- és intézménynevekre vonatkozó munkáit. Olyan tanulmányaik is születtek, amelyek összekapcsolják az elméleti névkutatás aspektusát a gyakorlati alkalmazás nézőpontjával. Ezek között ott található a lengyel mint idegen nyelv tanítása, már csak azon okból is, hogy bizonyos tulajdonnevek szemantikai struktúrájában a népi-kulturális komponensek is bemutatathatók.

Hivatkozott irodalom

- GRAF, M. 2006. *Onomastyka na usługach socrealizmu. Antroponimia w literaturze lat 1949–1955*. Poznań.
- KORNASZEWSKI, M. 1983. *Nazwy zestawione w dolnołużyckiej mikrotoponimii powiatu chociębuskiego*. Poznań.
- PIHAN-KIJASOWA, A. – SARNOWSKA-GIEFING, I. szerk. 2008. *Pamięci Profesora T. Skuliny w 15. rocznicę śmierci*. Poznań.
- RUTKIEWICZ, M. 2002. *Toponimia środkowo-zachodniej części województwa wielkopolskiego (gminy: Kuślin, Lwówek, Nowy Tomyśl, Opalenica)*. Poznań.
- RYMUT, K. szerk. 1996–2007. *Nazwy miejscowe Polski. Historia–Pochodzenie–Zmiany*. 1–7. Kraków.
- SARNOWSKA-GIEFING, I. 1984. *Nazewnictwo w nowelach i powieściach polskich okresu realizmu i naturalizmu*. Poznań.
- SARNOWSKA-GIEFING, I. 2003. *Od onimu do gatunku tekstu. Nazewnictwo w satyrze polskiej do 1820 r.* Poznań.
- SARNOWSKA-GIEFING, I. 2005. Literary onomastics in Poland. The history of Polish research and its perspectives. *Onoma* 40: 357–72.
- SARNOWSKA-GIEFING, I. – KORZENIOWSKA-GOSIENIECKA, M. 2001. *Bibliografia polskiej onomastyki literackiej do roku 2000*. Poznań.
- SKULINA, T. 1987. Najczęstsze chrześciane imiona kobiet w XIV i XV wieku. *Studia Polonistyczne* 14–15: 251–8.
- ZAGÓRSKI, Z. 2002. W sprawie klasyfikowania urbanonimów. In: KSIĄŻEK, W. – BRYŁOWA, H. DUDA szerk., *Język polski. Współczesność Historia*. 2: 91–9. Lublin.
- ZAGÓRSKI, Z. 2005. O potrzebie szerokiego badania miejskich nazw geograficznych. In: KSIĄŻEK, W. – BRYŁOWA szerk., *Język polski. Współczesność Historia*. 5: 121–9. Lublin.
- ZIERHOFFER, K. 1984. Historia poznańskiej onomastyki. *Onomastica* 13: 307–19.
- ZIERHOFFER, K. 1987. *Nazwy miast Wielkopolski*. Poznań.

IRENA SARNOWSKA-GIEFING

IRENA SARNOWSKA-GIEFING, **Onomastic research at Adam Mickiewicz University, Poznań**

In 2005 a research group for onomastics was established in the Institute of Polish Philology at Adam Mickiewicz University, Poznań. Successful research projects have been carried out in three fields, i.e. historical place and personal names as well as names in literature have been widely examined. Adopting sociolinguistic and cultural historical approaches in research into place and personal names, the major concerns discussed in associated projects involve historical relations, the town as a research site and European connections. Significant results have been achieved in investigating literary names by compiling relevant bibliographies and analysing the connections between text linguistics, genre theory and onomastics.